

KOLME TARINAA

Viljo
Rasila

Kolme tarinaa

Viljo Rasila
KOLME TARINAA

© 2020 Viljo Rasila

Taitto: Minna Rasila & Fanni Vesa

Kannen suunnittelu: Fanni Vesa

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-1919-0

Olen kirjoittanut seuraavat sivut lapsiani ja lastenlapsiani ajatellen. Kun itse olin nuori ja ajattelin vain omia asioitani, en tullut kysyneeksi vanhemmiltani juuri mitään heidän elämästään ja oloistaan. Tiedän, että he kumpikin olivat eläneet monivaiheisen ja kokemuksista rikkaan elämän, mutta mitä kaikkea siihen sisältyi, siitä tiedän vain vähän.

Nuorina ja työikäisinä me ihmiset olemme kiinni arjen jokapäiväisissä askareissa ja huolissa, mutta kun oma kokemus kasvaa, tekee mieli tietää enemmän omien vanhempienkin vaiheista. Siksi olen tämän kirjoittanut. Tekstini on kuivaa, paikoin lähes luetteloa, mutta olen halunnut saada siihen mukaan lähinnä sen kaltaisia asioita, joita itse olisin vanhetessani halunnut kysyä omilta vanhemmiltani. Toisaalta tiedän, että monet kertomani tapaukset herättävät teissä lukijoissa vain lisäkysymyksiä, joihin en enää vastaa, mutta historiassa tämä on aina edessä. Todellisen elämän moninaisuus on loputon. Toivon kuitenkin, että olen saanut paperille jotakin elämän ehtojen, elintapojen sekä myös elämän arvojen ikuisesta muuttumisesta.

Viljo Rasila

SISÄLLYS:

MAALAISELÄMÄÄ.....	9
Vanha kylä ja isännätön kartano.....	9
Talojen tilalle tulee torppia	13
Rasila syntyy karjapolun varteen.....	21
Isäni oli torppari ja seppä.....	28
Äitini kertoi tarinoita.....	33
Kaksi hevosta ja kuusi lehmää.....	37
Kapina ja vankileiri	45
Oma talo, oma vapaus.....	53
Pulavuosien jälkeen tuli nousukausi.....	67
Kouluruokaa ei tunnettu.....	73
Työtä vuodenaikojen ja säiden mukaan.....	77
Sotaa jatkui monta vuotta	85
Hiihtoa ja hevosenkengitystä	95
Opiskelua omin päin.....	98
MARJATAN TARINA	104
Taloon tulee uusi isäntä.....	104
Tuuli puhaltaa puoleen ja toiseen.....	109
Taavetti ja Tilda, tavallinen torpparipari.....	118
Lapsen mieleen jäi koti ja perhe	123
Lämmin sijaiskoti melkein metsässä	126
Lastenkoti jätti hyvät muistot.....	130
Pienten tapausten suuri summa	136
Siirtyminen lastenkodista Vantalaan.....	142
Työtä, opintoja, elämänikäisiä ystäviä	147
Elämä saa taas uudet puitteet	153
Nuoren ihmisen on ajateltava tulevaisuutta.....	158

PITKÄ YHTEINEN ELÄMÄ.....	163
Yllättävä pääsy korkeakouluun.....	163
Täysipäiväistä opiskelua.....	167
Marjatta tulee elämäni.....	174
Aloimme kulkea yhteistä tietä	179
Kun opiskelu loppuu, on ajateltava työtä.....	181
Vaihtelevia kokemuksia	185
Kajaanissa ja kysymysmerkkejä ilmassa	188
Meidät vihitään, Hanna syntyy ja työ edistyy	194
Kainulan oma talo nousee	200
Väitöskirja	206
Tie yliopistomaailmaan avautuu.....	214
Professorinimitys.....	233
Poliittisia ristiriitoja.....	236
Tehtäviä laidasta laitaan	238
Luja perhe ja hyvä koti.....	244
 MIKSI JA KENELLE.....	 253
Jälkisanat	255
 PERHE JA SUKU.....	 258
Lapset ja sisarukset.	258
Vanhempien sisarusperheet	261
Vanhemmat ja esivanhemmat.....	266

MAALAISELÄMÄÄ

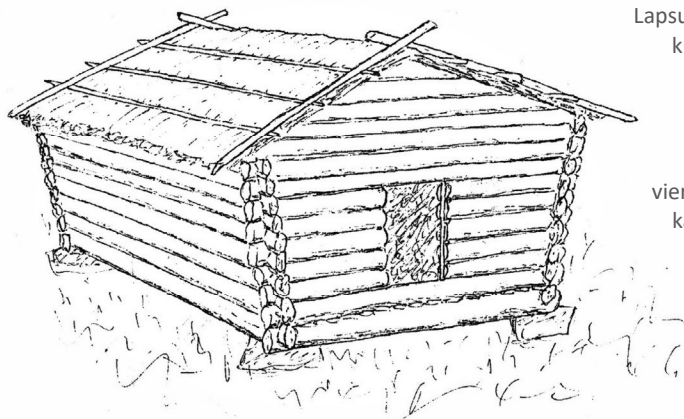
Vanha kylä ja isännätön kartano

Synnyin ja kasvoin Ypäjän pitäjän Varsanojan kylässä lounaisessa Hämeessä. Lapsuudenkotini oli tavallinen alueelle tyypillinen pienehkö maatila. Tallissa oli kaksi hevosta ja navetassa kuusi lehmää. Pihapiirin eteläisellä puolella oli metsä ja pohjoisella puolella laaja peltoaukeama, joka jatkui naapurikylän puolelle. Oman pellon etäisin kulma oli vähän yli puolen kilometrin päässä pihasta. Peltomaiseman poikki kulki Varsanoja, joka vuosituhansien aikana oli uurtanut alueen savimaahan leveän notkon, jota sanoimme ojanteeksi.

Pelto oli leivän antaja ja pelto oli minunkin tärkein työmaani niin kauan kuin kotona asuin. Toinen työmaa oli metsä, mutta metsässä kuljin pienestä pitäen muutenkin. Siellä lähellä pihaa oli sileä Pikkukallio ja sen takana korkea Kuttukallio, joka lienee saanut nimensä kallion äkkiijyrkältä seinämältä pudonneesta vuohesta. Kotimetsän lisäksi Rasilaan kuului Perämetsäksi sanottu erillinen metsäpalsta.

Etelän puolella oli vanhan sukutilan Hokan metsää ja itse Hokan päärakennus oli pienen metsäharjanteen takana vain pari

sataa metriä Rasilan pihasta. Koulutieni kulki Hokan pihan vierestä, mutta Hokan metsässä kuljin muutenkin paljon. Siellä oli myös korkea kivi, jota sanoimme Hiidenkiveksi, ja Höylänkoski, jonka yli oli varsinkin tulvien aikana vaikea päästä. Varsanojassa oli lähellä pari muutakin koskea, naapurimme Myllylän puolella korkea Myllykoski, jonka varrella kasvoi tuomia, sekä Rasilan omassa metsässä pieni Haankoski. Varsanojaan laski pieni Mustankansanoja, joka oli jo 1700-luvun puolella saanut nimensä sen vartta kulkeneista mustuneista tervanpolttajista. Varsanojan varrella oli myös Kakarinlato, joka kaiketi oli saanut nimensä viereisessä kosteikossa pesineestä kaakkurista. Itse lato oli pyöröhirsistä tehty ikivanha heinälato ja muistan istuneeni sen ovella tulvavettä katsellen, mutta se oli liian pieni uuden ajan tarpeisiin ja purettiin.

Lapsuuteni varhaisimpiin muistoihin kuuluu pyöröhirsistä rakennettu olkikattoinen Kakarinlato ojarinteessä peltöjen keskellä. Nimen selittää jo 1700-luvun kartoissa mainittu ja kaiketi viereisessä kosteikossa pesineestä kaakkurista johdettu paikannimi Kakari. Ahdas lato purettiin tarpeettomana 1933.

Varsanojan kylä oli entinen torpparikylä. Vielä neljä vuotta ennen minun syntymääni lähes koko kylä oli pelkkää Varsanojan kartanoa ja sen asujat kartanon torppareita. Torppa-sanaa on käytetty monissa eri yhteyksissä, mutta virallisesti torppa oli vuokraviljelmä. Se oli maanviljelystä varten vuokrattu alue, jonka yhteydessä oli viljelijän asunto. Kun rahaa käytettiin vielä vähän, torppari maksoi

vuokransa tekemällä sovitun määrän päivätöitä päätaloon. Järjestelmä oli hyvä sikäli, että täysin varatonkin mies pääsi tällä tavalla maahan kiinni, mutta myöhemmin, kun sekä maan että työn raha-arvo nousi, syntyi ristiriitoja. Varsanojalla vain Hokan sukutila oli jäänyt itsenäisenä kartanon maiden keskelle, mutta Hokkakin sai täyden riippumattomuuden vasta samat neljä vuotta ennen syntymääni.

Minun syntyessäni 1926 entiset torpat olivat jo itsenäisiä maataloja, mutta kartano oli edelleen olemassa. Varsanojan kartano ei ollut mikään herraskartano. Se oli yksi vanhan ja mahtavan Jokioisten kartanon sivukartanoista. Omaa kartanon herraa tai herrasväkeä ei ollut, ei myöskään mitään komeaa päärakennusta, sillä Varsanojalla oli vain tilanhoitaja, jota sanottiin aikaisemmin voudiksi, mutta minun muistini aikana jo pehtoriksi. Näkyvin rakennus oli suuri punatiilinen vajaan sadan lehmän navetta, jonka yhteydessä oli myös kartanon hevostalli ja karjakon asunto. Navetan vierestä kulki tie kylästä kirkolle. Kartano hallitsi kylän ulkoista kuvaa, mutta kyläläiset eivät koskaan puhuneet Varsanojan kartanosta, vaan aina vain Niivasta tai Niivan kartanosta, sillä kartanon tärkeimmät rakennukset olivat vanhan kartanoon liitetyn Niivan talon paikalla. Siksi kaikki puhuivat Niivan pelloista, Niivan karjasta ja jopa Niivan rengeistä, piioista ja pehtoristakin.

Minun koulutieni kulki tämän Niivan kartanon kautta, sen tallipihan ja navetan vierestä, vilja-aitan ja sen katolla olevan vellikellon ohitse sekä piikojen ja muonarenkien asuntotalon pihan läpi. Monet koulutovereistani olivat kartanon renkien ja piikojen lapsia. Kesäisin Niivan satapäinen karja laidunsi Rasilan pellon takana niin, että se näkyi kotipihaani. Tyynellä säällä sieltä kuuluivat kesällä lypsäjien äänet ja syksyllä kyntäjien kiroukset. Kartanon vellikellon, Niivan kellon, mukaan tarkistettiin lapsuudessani ennen radion tuloa myös kotini seinäkello, sillä tuttu toistuva ääni ”klink klank klonk” ilmoitti työpäivän vaiheet neljä kertaa joka arkipäivä. Kesällä työt

alkoivat klo 7, ruokatunti oli 12 - 13.30 ja päivä päättyi 18.30, lauantaisin 17.30. Talvella työpäivä oli tuntia lyhyempi.

Niivassa ovat myös sukuni juuret niin tiukasti, että vaikka isäni isoisä oli Markulan rusthollin poika Tammelasta, linnuntietä alle viidentoista kilometrin takaa, isäni ei koskaan puhunut mitään Markulasta, mutta Niivasta hän puhui paljon. Isälleni Niiva oli satoja vuosia vanha sukutila, jonka Jokioisten kartano oli nielaissut. Hänen äitinsä isoäiti Valpuri oli vielä syntynyt Niivan talon tyttärenä. Tuo Kustaa Vaasan ajasta saakka tunnettu Niiva katosi sitten kokonaan toisen maailmansodan jälkeen 1945, kun Varsanojan kartanon kaikki maat jaettiin Neuvostoliitolle luovutetulta alueelta tulleen siirtoväen asutukseen, sen suuri navetta purettiin ja muut rakennukset otettiin uuteen käyttöön. Kartano lakkasi olemasta ja samalla myös Niivan nimi painui unohduksiin, sillä uudet asukkaat eivät enää tunteneet Niivaa. Siinä nimessä ja siinä maaperässä ovat kuitenkin minun henkiset juureni, sillä siinä kasvoin lapsesta aikuiseksi.

Niivan talo, josta vanhoissa asiakirjoissa on käytetty myös Niivalan tai Nifvalan nimeä, syntyi Kustaa Vaasan aikana vuonna 1540. Ensimmäiset pysyvät asukkaat olivat tulleet Varsanojalle Loimi-joen vartta Hämeen suunnasta kaiketi 1300-luvun lopulla. Vuonna 1539, jolloin ensimmäiset maakirjat tehtiin verottajaa varten, Varsanojalla oli viisi taloa: Jolte, Kämäri, Rähmä, Vauhko ja Hokka, mutta kun Jolte jaettiin veljesten kesken, syntyi kuudes talo Niiva, joka mainitaan maakirjassa jo 1541. Siitä, miten nämä omalaatuiset nimet olivat syntyneet, ei ole tarkempaa tietoa.

Muiden talojen rakennukset olivat yhtenä ryhmänä Varsanojaksi nimetyn pikkujoen varressa ns. Aukon mäkitörmällä myöhemmän Uitontien molemmin puolin, mutta Hokka oli niistä hieman erillään ojan ja samalla myös Aukon notkon toisella puolella. Kaikki tilat olivat puolen manttaalin tiloja. Manttaali ei tarkoittanut tilan pinta-alaa, vaan oli pelkkä verotusta varten määrätty luku, jonka

mukaan tilat maksoivat kruununveronsa. Kylän kaikki pellot olivat veromääräysten takia sarkajaon mukaisessa yhteisviljelyksessä niin, että kaikki peltolohkot jaettiin viiteen osaan. Kun Jolten talo jaettiin, lisättiin jakoperusteena käytettyyn viiteen sarkaan vain kuudes sarka ja niin myös Niivasta tuli heti puolen manttaalin verotalo.

Suomen varhaisin asutus keskittyi Turun ja Vanajaveden seuduille. Ypää oli pitkään asumatonta Vanajaveden seudun asukkaiden eränkäyntimaata, erämaata. Ensimmäiset pysyvät asukkaat olivat valtaajia, jotka perustivat talonsa kuninkaan 1334 antaman julistuksen luvalla asumattomaan korpeen. Kun valtiovalta Kustaa Vaasan ajan jälkeen pelkäsi, että pienet tilat eivät jaksaisi maksaa verojaan, se kielsi talojen jakamisen. Noista silloin jo syntyneistä ensimmäisistä kuudesta talosta tuli silloin kylän pysyviä kantatiloja.

Talot olivat samoilla paikoillaan vielä 1700-luvun lopulla, mutta kun väkiluku oli jo kasvanut, näiden kuuden kantatalon lisäksi kylässä oli tällöin myös jo muutama mäkitupa eli tavallisimmin yhden huoneen mökki ylempänä harjanteella. Niiden asukkaat olivat käsi-työläisiä tai myöhempien sekatyömiesten kaltaisia sekalaisten töiden avulla itsensä ja perheensä elättäviä 'itsellisiä'. Peltoja raivattiin jatkuvasti lisää kyläryhmää ympäröivälle tasangolle ja niitä viljeltiin valtiovallan määräyksestä edelleen ns. sarkajaon mukaan niin, että jokaisella talolla oli joka peltolohkossa oma sarkansa kylvettävänä ja korjattavana. Tämä jako merkitsi myös sitä, että kaikki saivat samalla tavoin parempaa tai huonompaa maata viljeltäväkseen.

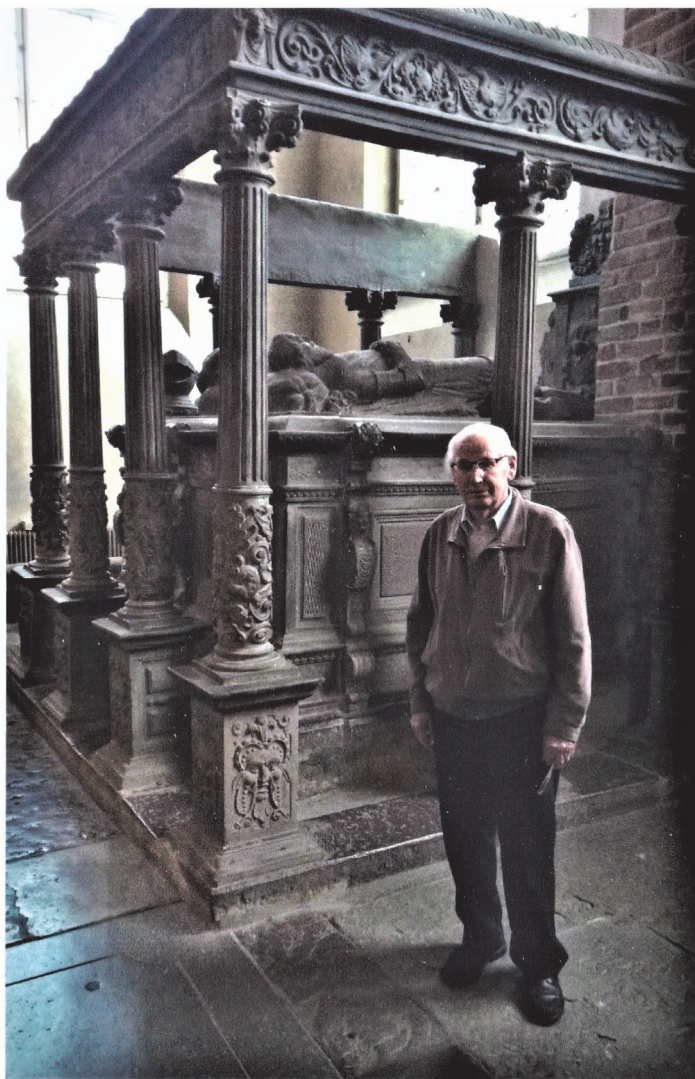
Talojen tilalle tulee torppia

Varsanojan talot olivat alun perin itsenäisiä kruunulle eli kuninkaan johtamalle valtiolle veroa maksavia talonpoikaistaloja, mutta vuonna 1562 kuningas Eerik XIV läänitti silloisen Jokioisten neljänneksen eli myöhempää Jokioisten kartanoa vastanneen alueen

sotapäällikkö Klaus Kristerinpoika Hornille tämän eliniäksi. Tähän alueeseen sisältyi myös Varsanoja. Läänitys oli tuolloin valtakuntaa hyödyttäneistä töistä annettu palkkio ja tarkoitti sitä, että alueen talot maksoivat aikaisemmin kruunulle maksamansa verot tämän jälkeen läänityksen haltijalle. Koko Hornille läänitetty alue, jota paikalliset asukkaat alkoivat sen halki kulkeneen Loimijoen mukaan kutsua Jokilääniksi, oli laaja. Läänitys käsitti 132 silloista kantatilaa ja se kattoi pääosan myöhemmistä Jokioisten, Humppilan ja Ypäjän pitäjästä.

Talonpoikien maksamat verot palautuivat Hornin kuoleman jälkeen kruunulle, mutta koko alueen luonne muuttui pian kokonaan ja pysyvästi. Koko Jokilääniä hallitseva Jokioisten kartano syntyi silloin, kun Kaarle IX läänitti 1602 alueen Jesper Matinpoika Kruusille ja tämä sai vähän myöhemmin muutettua läänityksen perinnölliseksi. Perinnöllinen läänitys oli poikkeus yleisestä tavasta, mutta Kruus oli kunnostautunut Baltian sodissa samoin kuin Kaarlen taistelussa Sigismundia vastaan niin paljon, että sai myös poikkeuksellisen arvokkaan hautapaikan Tukholman Suurkirkkoon. Tämä palkkiona käytetty verojen läänittäminen vähensi kuitenkin kruunun omia verotuloja, minkä vuoksi läänityksiä peruutettiin ns. reduktiossa 1682. Jokioisten kartanon silloinen haltija, leskirouva Anna Maria Kruus luovutti kuitenkin muita läänityksiään mm. Ruotsista niin, että sai pitää Jokiläänin kokonaisena hallussaan. Samalla hän sai luovutus-tensa korvauksena pysyvän omistusoikeuden lääninsä talonpoikaistiloihin. Tämän jälkeen aikaisempien itsenäisten tilojen haltijoille jäi tiloihinsa vain perinnöllinen viljelyoikeus ja sekin vain rintaperillisiin rajattuna.

Näin koko Jokioisten kartanolääni oli muuttunut yksityis-omaisuudeksi, joka voitiin vapaasti myydä ja ostaa. Siitä tuli kauppatavara, joka sittemmin vaihtoi omistajaa useita kertoja. Omistajien vaihtuessa myös talonpoikien oikeuksista syntyi riitoja, joissa talonpojat tavallisesti jäivät tappiolle. Vuonna 1782 useimmat kartanon alaiset tilat, viisi Varsanojan taloa niiden mukana, menettivät lopulta

Jesper Matinpoika Kruusin sekä hänen vaimonsa ja kahden lapsensa hautamonumentti on Tukholman Suurkirkossa, Storkyrkanissa, pääalttarin vieressä. Kimmo otti tämän kuvan siellä käydessämme kesällä 2015.

perinnöllisen viljelyoikeutensakin, koska eivät voineet tai osanneet oikeudessa todistaa, että sama rintaperillisiin rajattu suku oli asunut tilaa vähintään tuosta vuodesta 1682. Ne siirtyivät kartanon täyteen omistukseen ja niistä tuli lampuotitiloja eli vuokratiloja, joiden

viljelijät kartano voi irtisanoa milloin tahansa. Samalla entisten isäntien titteli muuttui asiakirjoissakin talollisesta (bonde) lampuodiksi (landbo). Vain Hokka samoin kuin mm. Perttulankylän Jaakkola olivat todistaneet suvun jatkumisen ja säilyivät ns. sukuoikeustiloina, joiden haltijoilla oli tilojensa peltoihin edelleen tuo edellä mainittu perinnöllinen viljelyoikeus. Metsät nekin saivat täysin omaan hallintaansa vasta, kun Jokioisten kartano siirtyi valtion omistukseen ja sen koko hallinta järjestettiin uudelleen vuonna 1922.

Tässä kohden on paikallaan vähän selventää noita nimityksiä, sillä maatalous on muuttunut eikä nykyajan kaupunkilainen voi tuntea entisiä käytäntöjä. Tavallista itsenäistä maatilaa sanottiin yksinkertaisesti vain taloksi ja sen omistajaa talonpojaksi. Virallisesti se oli verotila, joka oli merkitty maakirjaksi sanottuun veroluetteloon ja maksoi veroa kruunulle eli valtion kassaan. Jos tila oli läänitetty, vero maksettiin kartanoon lääninherralle. Sukuoikeustila oli Jokioisten kartanon järjestelyissä luotu erityinen tilalaji, jossa aikaisemmin itsenäinen tila siirtyi kartanon omistukseen, mutta alkuperäinen suku sai asua ja hallita tilaa niin kauan kuin uudeksi haltijaksi tuli edellisen haltijan rintaperillinen, oma poika tai tytär.

Kartano ei ollut pelkkä komea rakennus niin kuin nyt joskus ajatellaan, vaan jonkun aatelisen omistama suurtila, joka oli itse verovapaa ja sai kerätä verot alustalaisiltaan. Kun aateli aikanaan menetti erioikeutensa, kartanoita saattoi omistaa myös aateliton henkilö. Toisen maailmansodan jälkeisen asutustoiminnan yhteydessä suurimmat kartanot joutuivat luovuttamaan yli puolet maistaan ja kun omistaja sitten myi loputkin, saattoi jäljelle jäädä todella vain komea päärakennus.

Lampuotitila oli vuokratila, joka oli aikaisemmin ollut itsenäinen maakirjaan merkitty verotila, mutta jostakin syystä siirtynyt toisen tilan omistukseen. Lampuotitilan viljelijä eli lampuoti maksoi tilan varsinaiselle omistajalle vuokraa asumis- ja viljelyoikeudestaan.

Tässä kirjassa on kolme tarinaa. Ensimmäinen kertoo kirjoittajan suvun ja perheen tarinan Kustaa Vaasan ajoilta 1940-luvun loppuun. Toinen tarina kertoo kirjoittajan tulevan puolison erikoislaatuista lapsuudesta ja nuoruudesta. Nämä tarinat taustoineen kietoutuvat yhteen kolmannessa tarinassa, joka kertoo heidän yhteisestä viisikymmenvuotisesta taipaleestaan.

Kirjassa on kolme tasoa. Yhtäältä se on vuosisatainen sukukronikka. Toisaalta se kertoo tavallisten kansanihmisten elämästä erityisesti 1900-luvun alussa ja sotien aikana. Samalla se on henkilökohtainen tarina työstä ja yhden perheen elämästä

'Kolme tarinaa' on emeritusprofessori Viljo Rasilan (s. 1926) henkilökohtainen muistelmateos, jota hän kirjoitti omia lapsiaan ajatellen parinkymmenen vuoden ajan. Kaiken taustalla olivat ne kysymykset, joita hän olisi halunnut omilta vanhemmiltaan kysyä, jos se olisi vielä ollut mahdollista.

ISBN 978-952-8-01919-0

